

נספח

צמחים שהפרשנים לא נצרכו לזהותם

הצמחים המופיעים כאן הינם אלו אשר מלבד העובדה שלא נפלה מחלוקת בזיהוים, על פי רוב כלל לא טרחו הפרשנים לזהותם. צמחים אלו כוללים את שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ-ישראל, את ארבעת המינים הניטלים בסוכות, וכמה מינים נוספים. מסתבר כי הפרשנים השונים לא חשו לזהות מינים אלו עקב מרכזיותם במסורת היהודית - בספרות (החל במקרא) ובחיי היומיום, או בשל תפוצתם הרחבה ושכיחותם הרבה - אשר שימרו את שמותיהם במסורת חיה אצל היהודים בתפוצות השונות.

אגוז מלך

אגוז

אגוז מלך (*Juglans regia*) הינו עץ פרי נשיר, בעל תפוצה טבעית רחבה - מסין במזרח, דרך מרכז אסיה ועד לדרום מזרח אירופה, באזורים גבוהים וקרירים. ישנן עדויות ארכיאולוגיות על גידולו בארץ-ישראל כבר בתקופת המקרא.

אתרוג

האתרוג (*Citrus medica*) הינו היחיד מן ההדרים אשר היה מוכר באזורנו בעת העתיקה. כשאר ההדרים, מוצאו בדרום מזרח אסיה. שימש בעיקר ברפואה העממית ובתעשיית הבשמים. מרכזיותו בעולם היהודי נובעת מזיהויו כ'פרי עץ הדר', הניטל בסוכות.

אתרוג תימני

בצל הגינה

גפן - פריחה

עוללות

בצל

בצל הגינה (*Allium cepa*) הינו ירק מאכל, הנמנה עם הסוג שום. החלק הנאכל, אשר ניתן לאחסנו לזמן ממושך, הינו איבר אגירה תת-קרקעי העשוי גלדים שהינם למעשה בסיסי עלים מעובים של הצמח (הבצל העניק את שמו למונח הבוטני bulb, המתייחס באופן כללי לאיבר אגירה מן הטיפוס הזה הקיים גם בצמחים נוספים, דוגמת החצב), וכן משמשים לאכילה העלים הירוקים של הבצלים הצעירים ('בצל ירוק'). הבצל הינו גידול חקלאי עתיק יומין, שמוצאו במרכז אסיה ובמערבה, והוא התפשט עוד בעת העתיקה לאזורים נרחבים באסיה ואירופה.

גפן, ענבים

גפן היין (*Vitis vinifera*), שהינה צמח מטפס מעוצה, היא מן הגידולים העתיקים והחשובים המאפיינים את ארץ-ישראל. גידול הגפן החל ככל הנראה באזורנו, והתפשט בעת העתיקה ברחבי המזרח התיכון ובאגן הים התיכון. לגפן חשיבות גדולה במסורת היהודית, בזכות התוצר הבולט שלה - היין, והיא נמנית במקרא עם שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ, וכן על השלישייה המייצגת את גידולי הארץ - הדגן, התירוש והיצהר.

הדס

הדס

הדס מצוי (*Myrtus communis*) הינו שיח ריחני ירוק-עד, אופייני לאגן הים התיכון, הגדל, אם כי נדיר, גם בצפון הארץ. עלי ההדס יוצאים מן הענפים בצורות שונות - בסירוג, כזוג עלים נגדיים או כשלושה עלים מסודרים בדור ('הדסים משולשים') - צורות המושפעות מן העונה ומתנאי הגידול הספציפיים. עיקר שימושו של ההדס הוא לריח, ומרכזיותו נובעת מזיהויו כ'עץ עבות', אחד מארבעת המינים הניטלים בסוכות.

זית

זית אירופי (*Olea europaea*), עץ נמוך ירוק-עד הנפוץ באזורנו ובאגן הים התיכון, הינו מן הגידולים העתיקים ביותר של ארץ ישראל, ומן החשובים ביותר - עד ימינו.

זית אירופי

בדומה לגפן, חשיבותו של הזית באה לו בזכות התוצר שלו - שמן הזית: ברשימת שבעת המינים נזכר הזית כ'זית שמן', ובשלישייה המייצגת את גידולי הארץ כ'צהר'.

חיטה

חיטה

החיטה (*Triticum*), סוג במשפחת הדגניים, הינה הגידול החקלאי החשוב ביותר באזורנו, ומן החשובים בעולם כולו, באשר גרעיניה נטחנים לקמח המשמש לאפיית לחם ולהכנת מזונות יסוד נוספים. החיטה בויתה במזרח התיכון, והייתה נפוצה בכל התקופות כגידול חקלאי בארץ-ישראל. בארץ אף זוהתה חיטת הבר אשר הייתה המקור לחיטה התרבותית. לחיטה זנים רבים מאוד, הנמנים בעיקר עם שני מינים: חיטה קשה (*T. durum*), שהייתה המין הנפוץ בארץ בעת העתיקה, וחיטה רכה (*T. aestivum*), שזניה הינם אלו הנפוצים בארץ כיום.

ערבה

ערבה

הערבה (*Salix*) הינה סוג של עצים ושיחים, השוכנים בעיקר באזורים לחים בחצי הכדור הצפוני. במקורות נזכרת הערבה כאחד מארבעת המינים הניטלים בסוכות - 'ערבי נחל'. בארץ גדלים בר כמה מיני ערבה, בהם שניים נפוצים: ערבה מחודדת (*S. acmophylla*), שעליה קירחים וצרים יחסית, נפוצה בגדות נחלים ובמקווי מים במרכז הארץ וצפונה; ערבה לבנה (*S. alba*) שעליה שעירים ורחבים יותר, ומצויה בעיקר בעמק החולה. לא תמיד קל להבחין

בין המינים הללו בשל צורות הביניים הנובעות מהכלאות בין המינים, ועל כל פנים מסתבר כי כולם כשרים למצוות הנטילה. בחלקי הצמח השונים השתמשו לייצור רהיטים ולקליעת סלים וכן לרפואה.

פשתן, פשתים

צמח פשתן לפני הקציר

פשתה **תרבותית** (*Linum usitatissimum*) היא צמח עשבוני גבוה, המשמש בתעשיית הטקסטיל. סיבי הפשתן מצויים בקליפת הגבעולים הגבוהים של הצמח, והם מופרדים מהם, מיובשים, ועוברים תהליך של ריכוך וניקוי לקראת הטווייה והאריגה. הפשתן היה בעבר מן הגידולים החשובים ברחבי הסהר הפורה, במיוחד במצרים העתיקה, ולצד הצמר היה הפשתן חומר הגלם המרכזי לייצור בדים באזורנו בעת העתיקה. בארץ ישראל גידלו את הפשתן, המותאם לאזורים חמים ולחים, ככל הנראה בעמקי המזרח.

זרעי פשתן

רימון

רימון

רימון מצוי (*Punica granatum*) הינו עץ פרי קטן (לעיתים שיח גדול), הנפוץ במערב אסיה ובאגן הים התיכון. מוצאו של הרימון התרבותי ככל הנראה באזור איראן. בארץ היה נפוץ גידול הרימון החל מן העת העתיקה, באזורים השונים - מישור החוף, הרי הצפון והמרכז, עמקי המזרח ועוד. גרגרי הרימון נאכלו טריים וכן יובשו ונשמרו לזמן ממושך, בדומה

צמחים שהפרשנים לא נצרכו לזהותם

לצימוקים. הרימון נמנה עם שבעת המינים, אף שחשיבותו בחקלאות הארץ-ישראלית פחותה מן הגפן והזית.

שום

שום גבוה

שום הגינה (*Allium sativum*) הינו ירק מאכל. שיני השום הנאכלות הינן בצלי ריבוי קטנים, אשר מתפתחים יחד כ'ראש שום', אך כל אחד מהם יכול להתפתח בהמשך לצמח עצמאי. מוצאו של השום במרכז אסיה, והוא היה נפוץ באזורנו כבר בעת העתיקה, ובהמשך הגיע גם לאירופה. השום משמש בתפוצה רחבה למאכל, לתיבול ולרפואה.

שעורה

שעורה תרבותית (*Hordeum vulgare*) הינה מין דגן נפוץ ועתיק יומין, אשר בוית בתקופות קדומות. באזורנו נחשבה השעורה כפחותה באיכותה ובחשיבותה יחסית לחיטה. גרעיני השעורה מכילים אחוז נמוך של גלוטן יחסית לחיטה, ואחוז גבוה של

שעורה שש טורית ודו טורית

שעורת התבור

סיבים - דבר שהופך את הלחם לקשה יותר ללעיסה ולעיכול. אף שבתקופת המקרא שימשה השעורה כמאכל אדם, ואף נמנתה עם שבעת המינים, בתקופת חז"ל נחשבה כמאכל עניים ושימשה בעיקר כמאכל לבהמות. יתרונה היחסי של השעורה הוא בתנאי הגידול שלה - ניתן לגדל את השעורה באזורים שבהם כמות גשם פחותה מהכמות הנדרשת

לגידול חיטה, וגידולה היה בעיקר בשולי החבל הים-תיכוני ובספר המדבר. בשנות בצורת, בהיעדר יכול חיטה רב, תפסה השעורה מקום גדול יותר בתפריט.

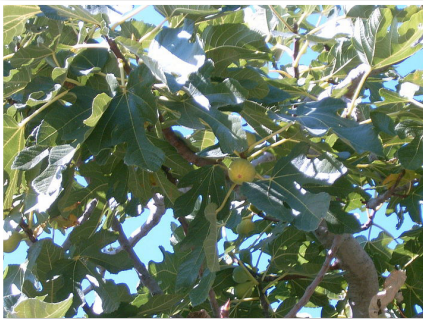

שקד

שקד

שקד מצוי (*Prunus dulcis*) הינו עץ פרי קטן נשיר ממשפחת הוורדיים (קרוב מבחינה בוטנית לאפרסק), שמוצאו מאזור הסהר הפורה. השקד נפוץ בארץ ישראל בכל החבל הים-תיכוני. עם מין זה נמנים עצי תרבות, שפירותיהם טובים למאכל, וכן עצי בר אשר על פי רוב

פירותיהם מרים, ואכילה מרובה מהם עשויה להיות מסוכנת. השקדים נזכרים ברשימת 'זמרת הארץ' - מנחה ששלח יעקב ביד בניו ביורדם למצרים בשנית.

תאנה

תאנה

התאנה, פיקוס התאנה (*Ficus carica*) הינה עץ פרי בינוני-נמוך הנמנה עם הסוג פיקוס. מוצאה של התאנה ככל הנראה באזורנו, והיא מן המינים החקלאיים הקדומים ביותר ששרידיהם נמצאו עד כה בארץ ישראל. פרי התאנה

גרוגרות, דבלים

הינו 'פגה', כלומר תפוחת בעלת מבנה כדורי, בה צומחים הפרחים כלפי פנים. התאנה היא עץ הפרי השלישי בחשיבותו בארץ-ישראל בעת העתיקה, אחרי הגפן והזית, והיא נמנית עם שבעת המינים וכן מהווה סמל לחיים שלווים וטובים ("איש תחת גפנו ותחת תאנתו"). פירות התאנה נאכלים גם כשהם טריים, אך מוכרות מאוד גם התאנים המיובשות - גרוגרות (כשהן מופיעות כפירות בודדים) ודבלים (כשהן כבושות היטב בגושים גדולים).

תמר, דקל

תמר

תמר מצוי (*Phoenix dactylifera*) הינו עץ פרי ממשפחת הדקליים שמקורו באזורנו. התמר גדל באזורים נמוכים וחמים, וניתן למצאו כעץ בר בנאות מדבר או במקומות שבהם מפלס מי התהום גבוה. התמר הוא מגידולי התרבות העתיקים באזור - בעיקר במסופוטמיה ובמצרים. בארץ ישראל גידלוהו בעבר, כמו גם היום, בעיקר בעמקי המזרח. התמר הוא הזיהוי המקובל ל'דבש' הסוגר את רשימת שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. מלבד הפרי, הנאכל כשהוא טרי או מיובש, שימשו גם חלקי הצמח האחרים לבנייה, לסיכוך, לקליעת כלים ועוד.

